

Васечко Л. О. **Поняття, сутність та правові ознаки глобалізації**

Стаття присвячена з'ясуванню значення поняття "глобалізація", його сутності, а також те, яким чином це явище впливає на правову сферу суспільного життя. У рамках даної статті акцент зроблено перш за все на глобалізації правової сфери.

Ключові слова: глобалізація, права глобалізація, позитивна права глобалізація, негативна права глобалізація.

Васечко Л. О. **Понятие, сущность и правовые признаки глобализации**

Статья посвящена определению значения понятия "глобализация", его сущности, а также то, каким образом это явление влияет на правовую сферу общественной жизни. В рамках данной статьи сделан акцент прежде всего на глобализации правовой сферы.

Ключевые слова: глобализация, правовая глобализация, позитивная правовая глобализация, негативная правовая глобализация.

Vasechko L.O. **Notion, Essentials And Legal Characteristics Of Globalization**

One of the most important features of up-to-date world development is the objective process of globalization. It doesn't only affect all the spheres of social life but also brings changes to legal sphere. So the problems of different ways of defining the term "globalization" as well as certain misunderstanding of the influence of this phenomenon on the legal sphere needs its clarification.

Keywords: globalization, legal characteristics of globalization, legal globalization, types of globalization.

Гладка Г. Л.

Правові аспекти регулювання свободи віросповідання у Радянській Україні (1919-1929 рр.)

УДК 342.729: 94(477) "19/29"

Послідовно, десятиліттями в особи віднімали не лише право самостійно визначати своє ставлення до цінностей християнської традиції, але й можливість хоча б опосередковано оцінювати наявність цієї традиції у філософській, художній творчості, державній діяльності та повсякденному житті народів. У результаті місце і роль релігії, її функціональні можливості кілька поколінь сприймали спотворено. Тому всі ці обставини визначають необхідність та актуальність досліджень зазначеної проблематики.

Визнання, дотримання та захист свободи самовизначення і самореалізації особистості в системі настанов, координат її світоглядного вибору – обов'язок Української держави, яка на етапі становлення її суверенітету переймається проблемами максимально широкого забезпечення духовних потреб населення.

Наявність ефективних юридичних засобів практичного втілення свободи віросповідання загалом, а також окремих її елементів (можливостей), дозволяє реалізувати потенціал права, його силу у сфері регульованих суспільних відносин.

Збереженню і відтворенню цієї визначальної позитивної тенденції слугують успіхи правознавців України, вчених ближнього зарубіжжя Авакьяна С. А., Бурьянова С. А., Варьяса М. Ю., Гаєвої Н. П., Калініна В. М., Компанійця І. Н., Малишка В. М., Ловінюкова О. С., Підпригори Р. О., Пчелінцева А. В., Розенбаума Ю. О., Савельєва В. М., Титова В. Д., Тихонравова Ю. В., Форостюка О. Д., Ярмол Л. В.,

Яшина П. П. та інших у дослідженні окремих сторін юридичної регламентації у забезпеченні правомірної реалізації одного із загальносоціальних за генезисом та онтологічним статусом прав людини, а саме свободи віросповідання, що є "наріжним каменем" для багатьох інших особистісних і культурних прав. Згадана проблема актуалізується через необхідність не тільки комплексного розгляду найрізноманітніших правовідносин, пов'язаних із свободою віросповідання, змістом принципів взаємозв'язків об'єднань віруючих та держави, її зобов'язаннями гарантувати свободу віросповідання, вихідними вимогами до обмеження здійснення цього права, а й всебічного відпрацювання механізму належного перебігу зазначених правовідносин. Вирішення цього складного завдання неможливе без врахування історичних уроків як позитивного, так і негативного досвіду забезпечення реалізації базових конституційно-правових положень щодо задоволення свободи світогляду (совісті) і віросповідання, а відтак і ставлення до релігійного феномена, як важливої складової українського державного і національно-духовного відродження.

Метою та завданням даної статті є визначення та характеристика правових аспектів регулювання свободи віросповідання у Радянській Україні періоду 1919-1929 рр.

На сучасному етапі розвитку правової науки в Україні з'явилася можливість аналізувати наявні факти вітчизняного правового життя не тільки з формальних соціологічних, психологічних позицій, а й через призму національно-історичної, культурно-типологічної та звісно юридичної природи цього життя на користь пізнання його конкретної цілісності і системності.

Кожен із різновидів суспільних відносин, а саме правові, економічні, політичні, духовні, національні, релігійні тощо, формується і реалізується у функціонуванні суспільства та життєдіяльності індивіда за наявності певних матеріальних або індивідуальних (духовних) об'єктів, які відіграють істотну роль у суспільному житті. Правові відносини визначаються правовими нормами, економічні – засобами виробництва, політичні – структурами влади, духовні – рівнем розвитку суспільної свідомості. В основу релігійних відносин покладено духовний феномен, який утілює віру людини в існування надприродного начала (найчастіше – Бога), що вважається джерелом буття всього сущого і слугує для неї засобом спілкування з цим началом. За більш обґрунтованим розумінням, релігія – це "специфічна система або набір систем, у яких вчення, міфи, ритуали, почуття та інші елементи пов'язані між собою" [1, с. 31].

Утвердження і забезпечення права на свободу світогляду і віросповідання сприяє пошуку найоптимальнішої моделі регулювання державно-церковних відносин, визначенню способів та міри захисту від порушень цієї моделі.

Проте з перших років існування радянської влади в Україні було складно розмірковувати про зміст, напрями, масштаби і динаміку цього процесу. Зазвичай тільки-но теоретики права починали говорити про створення соціально-правових можливостей функціонування в державі церкви, релігійних громад, релігійних об'єднань віруючих, розмови плавно переходили у площину кваліфікації соціально-політичних позицій у питанні релігійної та світоглядної нейтральності відображення людини в праві, а значить, і в дослідженні джерел релігії, світогляду тощо, їхнього сутнісного прояву в праві та взаємодії з останнім на тих українських землях, що ввійшли до складу радянської Росії.

У відокремленні церкви від держави і школи від церкви вбачали "юридичну основу абсолютно світського характеру всієї державної системи, яка повністю виключала будь-яке втручання в цю систему релігійних організацій" [2, с. 85-86]. Особлива роль у становленні якого відводилася російському декрету "Про свободу совісті, церковні та релігійні товариства" ("Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви") від 23 січня 1918 року, майже без змін ратифікованому більшовицьким урядом України 19

січня 1919 року, а також систему державного контролю за дотриманням законодавства про релігійні культу, покликану переводити принципи свободи совісті з теоретичної сфери у сферу суспільної практики, у першу чергу, закономірний і найважливіший, на їхню думку, принцип і водночас умову забезпечення реальної свободи совісті в соціалістичному суспільстві – відокремлення церкви від держави і школи від церкви [3, с. 14]. Відзначаючи, що "норми радянського права забезпечують умови повної секуляризації соціалістичного суспільства, заохочують поширення наукових ідей", що "радянське право регулює й обмежує діяльність церкви, оберігаючи суспільство від клерикального втручання в його життя", науковці вказували на постанову ВЦВК і Раднаркому РСФРР від 8 квітня 1929 року, яка фактично забороняла релігійним об'єднанням усе, що можна було заборонити: від надання матеріальної підтримки віруючим до зберігання в храмах літератури і від організації рукодільних гуртків до лікувальної допомоги одновірцям, і велику кількість різноманітних інструкцій, постанов та актів, які урізували і без того мінімальні релігійні права громадян [2, с. 17].

В офіційних нормативних роз'ясненнях змісту відокремлення церкви від держави відображалось прагнення законодавця акцентувати й конкретизувати найпоширеніші та значущі у практичному плані підстави обмеження права громадян на свободу совісті, а також забезпечити відповідність підстав для обмеження цього права тій підставі, яка щодо зазначеного права передбачалася вперше – інтересам позбавлення церкви можливості впливати на результат класової боротьби. Тут подавалися вказівки на те, що кожен громадянин може сповідати будь-яку релігію або не сповідати жодної і що позбавлення прав у цьому випадку скасовуються; що в межах республіки забороняється видавати будь-які місцеві закони або постанови, які б утискували або обмежували свободу совісті, або встановлювали будь-які переваги та привілеї на підставі віросповідної приналежності громадян; наводилося правило про те, що вільне виконання релігійних обрядів забезпечується кожному громадянину, оскільки вони не порушують громадського ладу і не супроводжуються замахами на права інших громадян (ст. ст. 3, 2, 5 декрету РСФРР від 23 січня 1918 р. та ст. ст. 2, 3, 5 декрету УСРР від 22 січня 1919 р.) [4]. У такий спосіб законодавчо визначалися передумови здійснення перевіреного часом принципу свободи совісті громадян загалом і церковної свободи релігійної дії зокрема.

Розвиваючи основні положення декрету "Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви", Тимчасовий робітничо-селянський уряд України 25 січня 1919 року опублікував у Збірнику законень і розпоряджень декрет "Про передачу всіх учбових закладів у відання Відділу Освіти"[4]; 20 лютого 1919 року, тоді вже Раднарком УСРР, оприлюднив декрети "Про громадянський шлюб і про ведення книг актів громадського стану" та "Про розлучення"[4], а згодом десятки інших нормативно-правових актів, присвячених одній із найскладніших проблем реалізації права громадян на свободу совісті – проблемі вдосконалення юридичних механізмів його здійснення в усіх сферах суспільного життя.

Необхідно також підкреслити той факт, що основні положення Конституції РСФРР 1918 року було відтворено у Конституції УСРР, затвердженій 3-м Всеукраїнським з'їздом рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів 10 березня 1919 року, і прийнятій в остаточній редакції Всеукраїнським Центральним Виконавчим Комітетом 14 березня цього ж року. Так, показова для того часу норма статті 13 Конституції РСФРР – "З метою забезпечення за трудящими справжньої свободи совісті церква відокремлюється від держави і школа від церкви, а свобода релігійної і антирелігійної пропаганди визнається за всіма громадянами" – була майже повністю викладена в статтях 22 і 23 Конституції УСРР, а саме в пристосованому до УСРР тексті

Декларації прав трудящого та експлуатованого народу 1918 року, що окремим розділом увійшов до цієї Конституції. Але в ній більш різко підкреслювалася неприпустимість використання релігії і церкви в інтересах класового ладу. "З метою всебічного проведення засад диктатури пролетаріату і найбіднішого селянства, – наголошувала стаття 22 української конституції, – УСРР надає трудящим масам усю повноту прав і можливостей в галузі громадського та політичного життя". "Відповідно до цього загального положення, з метою забезпечення за трудящими дійсної свободи совісті, а також припинення можливості використати релігію і церкву в інтересах збереження класового ладу, – підсумовувала стаття 23, – церква відокремлюється від держави, – і за всіма громадянами визнається право пропаганди релігійних вчень, які не ставлять перед собою ніяких соціальних і політичних цілей, а також антирелігійних вчень, які духом своїм не суперечать комуністичному світоглядові".

Стосовно запровадження релігійної та антирелігійної пропаганди, то стаття 23 Конституції УСРР 1919 року допускала пропаганду релігійних догм і поглядів, тим самим начеб прирівнюючи її до антирелігійної пропаганди. При цьому вона передбачала, що право пропаганди релігійних учень має носити суто релігійний характер, а право пропаганди антирелігійних наук не повинно суперечити комуністичному світоглядові. (Останнє зауваження обмежувало право ведення пропаганди антирелігійних учень немарксистського напрямку. Заперечення ними "економічного фундаменту" релігійних вірувань визнавалося особливо шкідливим) [5].

Доцільно відзначити Адміністративний кодекс УСРР, який був затверджений ВУЦВК 12 жовтня 1927 року і введений у дію з 1 лютого 1928 року, у 27 статтях (ст. ст. 350-376) розділу під назвою "Правила про культу" зібрав діюче законодавство про культу, вносячи до нього деякі поправки, а значить, усуваючи дублювання ряду його норм. В українському Адміністративному кодексі було відтворено зміст декрету "Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви", далі йшлося про правове положення релігійних об'єднань, порядок їх утворення, діяльності, зняття з реєстрації, а також матеріальних гарантій для здійснення свободи віросповідання. Тому зміщений у додатку до арт. 3 постанови ВУЦВК від 12 жовтня 1927 року перелік 56 декретів і постанов, що втратили силу з наданням чинності Адміністративному кодексові УСРР, розпочинався декретом Тимчасового робітничо-селянського уряду України "Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви" від 22 січня 1919 року [6].

Крім того, статтею 357 Адміністративного кодексу УСРР 1927 року заборонялося видавати постанови і розпорядження, які утискували б або обмежували волю сумління. Такими, за офіційним роз'ясненням, вважалися постанови та розпорядження місцевих органів влади, які суперечили основним положенням про волю сумління (свободу совісті), що їх встановила центральна влада, поясненням і розпорядженням, що їх видавав на розвиток цих положень Наркомат внутрішніх справ УСРР, або правам і уповноваженням, наданим місцевим органам у справі відокремлення церкви від держави. Через те, що в деяких "найбільш відсталих верствах трудящих" релігійні вірування зберігалися і взагалі не можна було боротися з релігійними забобонами жодними адміністративними заходами, та маючи на увазі, що радянська влада дозволила віруючим вільно виконувати релігійні обряди (у цьому випадку йшлося про пункт 18 постанови XIII з'їзду РКП(б) "Про роботу на селі"), Адміністративним кодексом 1927 року заборонялося видавати і будь-які постанови та розпорядження, що встановлювали б будь-які переваги й привілеї у зв'язку з належністю громадян до тієї чи іншої віри [6].

Можливо, що відносна ліберальність чітко і логічно побудованих норм українського Адміністративного кодексу 1927 року, у тому числі і тих, що стосувалися релігійної царини, була відгомонам політики непу, почутим його укладачами. Стаття 72

Адміністративного кодексу УСРР, наприклад, майже дослівно повторювала зміст постанови ВУЦВК і Раднаркому УСРР від 27 липня 1927 року про надання Наркомату внутрішніх справ АМ СРР, адміністративним відділам окружних виконавчих комітетів, адміністративно-міліцейським відділкам районних виконавчих комітетів права застосовувати заходи адміністративного впливу за "прилюдне зламання чи перешкоду релігійними обрядами або культовими церемоніями волі руху інших громадян всупереч законів і наказів влади" з тим, щоб увільнити судові установи від маловажливих кримінальних справ і прискорити їх розв'язання [6].

Разом з тим, так було започатковано перелік характерних тільки для законодавства УСРР підстав щодо притягнення до адміністративної відповідальності. Спільною постановою ВУЦВК і Раднаркому УСРР 30 серпня 1929 року сюди було віднесено такі правопорушення, як влаштування релігійних походів, крім похорону, або виконання релігійних обрядів поза межами огорожі молитовень, що безпосередньо прилягає до молитовень, без спеціального кожного окремого разу дозволу окружного адміністративного відділу або районного виконавчого комітету; прилюдне порушення чи перешкоджання релігійними обрядами або культовими церемоніями свободі руху інших громадян усупереч законів або розпорядженню влади; скликання загальних зборів релігійної громади без попереднього повідомлення або з повідомленням, але порушуючи існуючі для цього обіжники тощо [6].

Виходить, що українським законодавцям справді належав пріоритет у формулюванні конституційної норми про свободу совісті як "свободу релігійних віросповідань і антирелігійної пропаганди" [7, с. 15]. Стаття 8 Конституції УСРР, затвердженої 11-м Всеукраїнським з'їздом рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів 15 травня 1929 року, гарантувала тепер громадянам "свободу релігійних сповідань і антирелігійної пропаганди" замість "свободи релігійної і антирелігійної пропаганди". У Конституції УСРР говорилося: "В Українській Соціалістичній Радянській Республіці церкву відокремлюється від держави і школу від церкви і свобода релігійних і сповідань та антирелігійної пропаганди визнається за всіма громадянами". Вилучення із статті Конституції УСРР 1929 року про свободу совісті права релігійної пропаганди і невключення його до відповідних статей у наступних радянських конституціях пояснювалося необхідністю зруйнування зв'язків між залишками експлуататорських класів і релігійною пропагандою, яку ті використовували з "контрреволюційною" метою [8, с. 390].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що сьогодні одне із основних питань історико-правового моменту полягає саме в тому, настільки еволюціонував офіційний погляд нашого суспільства у бік загальнолюдських цінностей, а також якою мірою воно здатне підпорядковуватися органічним і природним законам.

Отже, у сучасних умовах розвинутої на певному рівні масової свідомості і вітчизняного суспільствознавства проведення подібного історико-правового аналізу нормативно-правових актів радянської України завжди сприятиме підготовленості прийняття відповідних рішень на державному рівні, які надають справжньої активності на шляху прагнення до практичної реалізації особистістю права на свободу віросповідання, обумовлюють важливість і необхідність додержання принципу світоглядного та релігійного плюралізму, викорінення будь-яких проявів дискримінації на релігійному ґрунті задля досягнення внутрішньої стабільності, гармонії й злагоди в суспільстві, повноцінної інтеграції в міжнародну спільноту.

Здійснення процесів демократичної трансформації суспільства, ефективна реалізація політично продекларованих і конституційно закріплених цілей правового розвитку незалежної України стають неможливими без підвищення культурного рівня

народу, правосвідомості, котрі формують стійкі уявлення про сутність і призначення держави, про межі припустимого втручання держави в життя громадян.

1. Изучение и классификация религий. Описательное изучение сущности и содержание религии //Всемирная энциклопедия: Религия /Гл. ред. А. В. Адамчик и др. – Мн.: Современный литератор, 2003. –716 с.;
2. Бражник І. І. Атеїзм і свобода совісті: – Київ: Радянська школа, 1985. – 123 с.;
3. Корчева З. Г. , Яшин П. П. Советское законодательство о религиозных культуах. – Харьков: Вища школа, 1985. – 187 с.;
4. Про релігію і атеїстичне виховання. Збірник документів і матеріалів /Упорядники Б. О. Любвик і Р. С. Приходько. – Київ: Політвидав України, 1979. – 277 с.;
5. Історія Радянської Конституції в декретах і постановах радянського уряду. 1917-1936 рр. – Київ: Рад. буд-во і право, 1937. – 123 с.;
6. Адміністративний кодекс УСРР. Затверджений ВУЦВК 12 жовтня 1927 року. Текст та поартикульний коментар /За ред. С. Канарського та Ю. Мазуренка. З передмовою Народного комісара Внутрішніх справ УСРР В. Балицького. – Харків: Юридичне видавництво УРСР, 1929. – 420 с.;
7. Лауринйтис Ф. К. Государственно-правовое регулирование свободы совести в СССР (на материалах Литовской ССР): Автореф. дис... канд. юрид. наук. – Київ, 1984. – 20 с.;
8. Резолюції Всеукраїнських з'їздів Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів /За ред.. М. Кириченка. – Харків: Політвидав "Пролетар", 1932. – 410 с.

Гладка Г. Л. Правові аспекти регулювання свободи віросповідання у Радянській Україні (1919-1929 рр.)

В історико-правовому аспекті розглянуто питання регулювання свободи віросповідання у Радянській Україні періоду з 1919 по 1929 рр., охарактеризовано основні нормативно-правові акти.

Ключові слова: правове регулювання, свобода віросповідання, свобода совісті, релігійна організація.

Гладка Г. Л. Правовые аспекты регулирования свободы вероисповедания в Советской Украине (1919-1929 гг.)

В историко-правовом аспекте рассмотрен вопрос регулирования свободы вероисповедания в Советской Украине периода с 1919 по 1929 гг., охарактеризовано основные нормативно-правовые акты.

Ключевые слова: правовое регулирование, свобода вероисповедания, свобода совести, религиозная организация.

Hladka H.L. Legal Aspects Of Regulation Freedom Of Religion In Soviet Ukraine (1919-1929)

The article is devoted to the examination of the questions of regulation of religion freedom in Soviet Ukraine in the period from 1919 till 1929 in historically-legal aspect. The basic standard-legal acts are characterized.

Keywords: legal regulation, freedom of religion, freedom of conscience, religion organization.